Eugen Uricaru. Supunerea?

Apărută după micile cutremure din viaţa lui Eugen Uricaru – am în vedere acuzaţia că ar fi colaborat cu securitatea şi demisia din funcţia de preşedinte al Uniunii Scriitorilor, urmate, probabil, de alte degradări funcţionăreşti (dacă nu cumva hermeneutica e chiar axiologie) –, *Supunerea* (Editura Cartea Românească, 2006) e un roman care a fost cumva trecut cu vederea, voci răzleţe şi uneori autoritare afirmînd, ici-colo, dar nu în scris, că ar fi vorba de o scriere majoră. Un mare roman, ignorat fie din laşitate (criticii sînt şi ei oameni şi nu dau mîna cu ciumaţii, chiar şi numai bănuiţi!), fie din indiferenţă. În fine, cum critica literară este nu doar un exerciţiu hermeneutic, ci şi unul axiologic – altfel interpretarea e mohorîtă şi laxă, avînd miasmele apei statute –, mi-am spus că nu e tocmai lipsit de sens să descindem în ţesătura romanului, pentru a-i descifra desenul ascuns, pentru a-i evalua adîncimile şi, de ce nu?, pentru a vedea în ce măsură în articulaţiile lui se ascunde, deliberat sau prin fatalitate, partea nevăzută a autorului. Şi nu cred că e vorba de curaj, ci de onestitate.

Aşadar, *Supunerea*... Este povestea unei femei, Petra Maier, din Peta, o localitate de undeva de lîngă Carei, care, din cauza numelui ei care suna nemţeşte, este

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

luată, spre sfîrşitul războiului, din sediul poliţiei unde se afla întîmplător şi dusă într-un lagăr de muncă din Siberia. Avea doar 19 ani. Dar, pentru că este, se pare, însărcinată, aşa cel puţin certifică *sanitarka* lagărului, se întoarce în scurtă vreme acasă, într-o lume din care nu mai recunoaşte nimic şi al cărei martor, cumva din interior din moment ce va lucra fie la o casă a noilor autorităţi, fie într-o cantină a partidului, este. Aflată iniţial în prim-planul poveştii, ea trece treptat în umbră, pentru a lăsa loc fie copilului ei, fie marasmului social şi politic, cu dispute, conflicte, crime, foşti legionari sau bandiţi devenind puternici ai zilei, dorind să se răzbune etc.

În fapt, primele trei capitole ale cărţii sînt tulburătoare. Povestea Petrei şi notaţia atentă a vieţii din lagăr au forţa de a construi o lume în dimensiuni senin-tragice. Dacă n-am şti că e o exagerare, am spune că sînt pagini-document, în care autorul găseşte un bun echilibru între experienţa interiorizată şi factologia istorică. În al treilea, e prezentă povestea lui Alik Berkutov, adolescent din Mongolia, păstor de vite, luat din stepă şi trimis nu pe front, ci soldat în lagăr. Eroul, coborît parcă din mit, vine cu poezia ingenuităţii lui, a candorii lui originare. Iată: „Cînd se uita la cer se simţea în siguranţă. Poate şi pentru că neamul lor se trăgea din vulturii berkuţi. Iar în pădure se găseau două din cele trei închipuiri ale diavolului – vulpea şi femeia. Pînă în acea zi nu văzuse nici una dintre ele, chiar ordinul locotenentului Arhipov îl păzea cu străşnicie de închipuirea femeiască iar vulpile de pădure trebuie să fi fost alt soi de lighioane decît cele de stepă, n-ar fi ieşit la vedere cu una cu două. Poate cea de-a treia închipuire, a oglinzii de apă, să-i fi apărut

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

tot privind întins în iarbă către cer, dar niciodată nu i-a fost atît de sete încît să şi creadă în ea, iar primejdia nu era să te rătăceşti, să te pierzi căutînd-o ci să te înalţi în tăria cerului. Iar acolo, ehei, acolo, spunea Serafim, acolo s-ar putea să te întîlneşti cu lucrurile adevărate, pentru că, tot Serafim spunea, pămîntul nu este decît o pînză de cort, pe care se proiectează umbrele lucrurilor adevărate din cer". Nu e vorba aici de psihologii, ci, în ambele cazuri, de o proiectare a lumii într-un halou de poezie şi meditaţie. Apoi, e povestea celor doi, a Petrei şi a lui Alik, văzută de la distanţă, implicînd înfiorarea pe care o trăieşti atunci cînd ai revelaţia destinului. În fine, vom reveni. După întoarcerea Petrei la Peta, odată cu trecerea ei într-un plan secundar, chiar dacă prim-planul rămîne neocupat şi cumva inform, Eugen Uricaru construieşte metonimic, ca orice prozator realist, lumea haosului politic de pînă pe la sfîrşitul anilor '50. E documentare la mijloc, dar şi intuiţie. Şi chiar dacă nu mai au forţa primelor capitole, asta şi pentru că dispare poezia melancolică a întîmplărilor, toate sînt elocvente pentru forţa reconstitutivă a romanului. Numai că Eugen Uricaru nu doreşte să scrie un roman frescă. Nu proza realistă este miza scrisului său.

Ion Simuţ constata cîndva că, în general, proza lui Uricaru se construieşte pe trei nivele, glisînd dinspre cadrul istoric spre dimensiunea iniţiatică a unui tînăr aflat în criză interioară şi, finalmente, spre descoperirea misterului personalităţii umane. Sau a misterului vieţii înseşi. În cazul nostru, fundalul istoric e numai un pretext, pe de o parte pentru a construi povestea unui nou Iisus, aflat în lumea devenită Infern, şi, pe de altă parte, pentru a

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

propune, aproape tezist, un mod de comportament care să asigure supraviețuirea fizică a omului. De altfel, pe copertă se află, în mod explicit, un detaliu dintr-o pictură a lui van der Weyden, reprezentînd *Fecioara cu pruncul*. Nu-i vorbă, Petra însăşi spune la un moment dat că fiul conceput în lagăr este *prunc*, nu copil. Dar este Cezar – explicit, e numele Împăratului – cu adevărat conceput printr-o acuplare? Dincolo de ambiguitatea voită, sugestiile merg în direcţia Imaculatei Concepţii. Nu reiese de nicăieri că Petra Maier şi Alik Berkutov s-ar fi întîlnit în lagăr. Cărînd buşteni, ea reuşise să-i atragă atenţia soldatului, fapt suficient pentru a-i aduce acestuia pedeapsa cu moartea. Femeile trebuiau să rămînă pentru soldaţi nişte mogîldeţe fără chip. De altfel, de ce i-ar mai fi dat Petra sanitarcei cele cîteva boabe de aur pe care le găsise la un moment dat, cu dorinţa explicită de a o face să mintă, dacă ar fi fost cu adevărat însărcinată?! Oricum, ea nu ştia că este. Abia ulterior simte în pîntece pruncul. E ca şi cum gîndul însuşi ar fi devenit faptă. Mai mult: „Privind la pata de sînge acoperită de muşte s-a cutremurat şi a simţit în pîntec un semn, a simţit cum înmugureşte". Aşa se face că e eliberată din lagăr – Rusia sovietică trebuia să demonstreze că are grijă de mamă şi de copil – şi-l părăseşte trecînd peste trupul, însîngerat încă, al soldatului care fusese condamnat la moarte şi executat. Singura dovadă împotriva lui fusese apropierea-i curioasă şi fascinată de gardul lagărului; autorul ţine să creeze senzaţia că era prima lui apropiere, ca în transă, de un teritoriu inaccesibil, de flacăra în care, ca un fluture, urma să se topească. Cît despre copil, nu doar că vorbeşte prin somn într-o limbă doar de el ştiută, dar trăieşte

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

repetat clipe de moarte clinică şi, mai mult, are darul premoniţiei. El vede viitorul şi le spune celorlalţi ce li se va întîmpla în formulări aproape oculte, lapidare, ce par celorlalţi ilogice. Cineva îi spune: „Tu, băiete, să ai grijă ce faci, ai putea să salvezi lumea". Doar că, deşi ar fi vrut să schimbe cursul lucrurilor, el nu poate schimba nimic. Asemenea prototipului pe care îl întruchipează (de nu cumva el e chiar o întrupare a lui Iisus), se spune c-ar fi hrănit la un moment dat „mai mult de o sută de guri flămînde" „din trei saci de pesmeţi şi cinci lăzi de conserve de peşte". Or, acest Iisus întrupat moare în mod misterios. Refuzase să mai mănînce o vreme, atunci cînd Peta se tot întîlneşte cu un ins, de care se şi îndrăgosteşte, dar care are misiunea de a afla de la ea ce s-a întîmplat în Peta imediat după întoarcerea ei din lagăr. Romanul se şi încheie cu imaginea sufletului lui Cezar ridicat deasupra trupului, copilul înţelegînd acum care este cea de-a cincea regulă „pentru a salva lumea" pe care ar fi trebuit s-o ştie. Regula era *Să nu te împotriveşti*. La sfîrşitul unui paragraf elocvent, citim: „Dacă i te împotriveşti, fără să vrei te amesteci cu el". Este vorba despre rău. Trecem peste cîteva amănunte, cumva de neînţeles. E lipsită de sens, de exemplu, apariţia unchiului Petrei, şi el venit din închisorile comuniste. Secvenţă fără nici un fel de urmări, fără vreun plus de semnificaţie. Cum fresca se mută în parabolic, cu atît mai mult detaliile acestea, ignorate pînă aici, par să nu-şi aibă locul. Oricum, Petra trăia fără să se intereseze de nimic din ceea suportaseră ai ei. Pe de altă parte, Cezar, se precizează, nu putea să prevadă decît ceea ce urma să se întîmple în timpul vieţii lui. Există, însă, un moment în roman în care

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

prevede şi ce se va întîmpla, mult după moartea lui, cu o fetiţă evreică de care se îndrăgosteşte.

Toate acestea sînt, însă, detalii, care pot scăpa în cazul unei construcţii de anvergură, chiar dacă romanul nu are fire complicat-labirintice. De reţinut, însă, că din spaţiul uman concret sîntem proiectaţi într-o alegorie al cărei sens e cultivarea *supunerii*. Este lecţia instituită de-a lungul întregului roman. Iată: „De fapt, nici nu ştiuse ce face, se lăsase în voia întîmplării", citim într-un loc. Altundeva: „era o somnambulă, se supunea oricărei porunci", sau: „Nu mai înţelegea nimic din ceea ce se întîmpla, iar spaima cea mai mare venea de acolo că ea însăşi participa la *ceva* care era în plină desfăşurare dar din care nu pricepea nimic". Petra spune adesea că ajunsese în lagăr pentru că pur şi simplu uitase să-şi ridice buletinul, iar atunci cînd se duce s-o facă, deja era prea tîrziu, căci autorităţile se schimbaseră. De fapt, din perspectiva subtextului, Petra ajunge în lagăr dintr-o cu totul şi cu totul altă cauză: pentru a-l naşte pe Iisus. Indiscutabil, e implicată aici tema destinului, dar ea se subordonează ideii fatalităţii. În plus, supunerea e o cale de supravieţuire, din moment ce, citim, „în ţara asta numai cine contează intră la puşcărie". Prin urmare, ca să te salvezi, trebuie să nu contezi, să te diminuezi, să te laşi în fluxul istoriei. Dar istoria aceasta nu e (sau este?) divinitate încorporată? În mare parte, destinul Petrei asta sugerează. Deodată, însă, acestui sens i se adaugă altul, al supunerii faţă de istorie, al colaborării, măcar prin diminuare de sine, cu ea şi cu răul. În fapt, Eugen Uricaru propune o lecţie despre supravieţuirea fizică a individului, căci, dacă Iisus moare din nou, asta înseamnă că lumea nu

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

poate fi salvată. Nu că ar fi prea mult fatalism aici, în această ironie amară, nici că acest fatalism al supunerii e cumva culpabil, chiar din perspectiva omului Eugen Uricaru, dar romanul nu mai are forţă, energie, pare să se dilueze dinspre social spre parabolic, fără să aibă verticalitatea unui sens puternic. Iar sensul, aşa cum e, e disipat, inform. Şi dacă ar fi să revin asupra ideii de culpabilitate, aş invoca o replică, a lui Cezar, într-un fel una dintre cheile cărţii, care spune mult despre sensul ascuns printre pliurile poveştii. Pentru că ruşii, în retragere, i-ar fi putut lua copilul, căci fusese conceput, totuşi, pe teritoriu sovietic, Petra îi spune să se ascundă. „Nu ştii de ce sînt ei în stare". Replica lui Cezar e următoarea: „Lasă, mami, toţi sîntem în stare, doar că noi am avut norocul să nu fim nevoiţi să facem tot ce sîntem în stare". Afirmaţie care spune un adevăr, fără doar şi poate, dar care sună aici ca o justificare a răului. Mai mult, din partea autorului concret ca un fel de *mea culpa*.

În fine, nemulţumit parcă el însuşi de construcţia liniară şi, cumva, descendentă a cărţii, Eugen Uricaru apelează la un artificiu vechi de cînd lumea şi, aici, inutil. Mută deznodămîntul eroilor în primele pagini ale romanului, care par oculte şi obligă la un efort inutil. La re-citire, nimic nu se adaugă sensului. Doar o perpetuare a unei ambiguităţi care diluează eventuala forţă subterană. Căci, reiese din studiul unui doctorand ale cărui rezultate au fost considerate „o probă tipică de amatorism", Cezar ar fi murit fie de foame, fie de o boală rarisimă prezentă la un grup etnic siberian. „Ce să caute neamul ăla siberian la Peta?". O demitizare inutilă.

În totul, o bună frescă istorică, diluată în halouri parabolice, al căror sens rămîne pe jumătate ambiguu,

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)

pe jumătate tezist justificativ. E ca şi cum autorul ar vrea să se salveze, propovăduind fatalismul şi supunerea. Dar ce înseamnă, în acest caz, a te salva? Propovăduind chiar un fel de egalizare a tuturor, faţă de răul cu care n-am colaborat doar pentru că „noi am avut norocul...". Alţii, pentru că n-au avut acest noroc, au făcut-o.

[„Contrafort", nr. 11-12,
noiembrie-decembrie 2007]

BDD-B437-11 © 2014 Eikon
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.87 (2026-11-08 17:15:52 UTC)